

də xəbərlərə də aiddir. Robot xəbərlərə asanlıqla yeni məlumatlar daxil edir, onları təhlil edir və hətta gələcək üçün proqnoz da verə bilər.

İxtiracı və Google şirkətinin Baş Futuristi Rey Kurzveil, bunu proqnozlaşdırır ki, 2029-cu ildə kompüterlər biz insanların edə biləcəyi hər şeyi edə biləcək, lakin bunu daha yaxşı edəcək. [2]

2016-cı ildə The Washington Post-un Amerika nəşri Olimpiya Oyunlarını işıqlandırmağa kömək edən və müsabiqənin nəticələrinə dair 300-dən çox xəbər yazan "Heliograf" sistemini təqdim etdi. Bu robot seçkiləri və Amerika futbol matçlarının nəticələrini işıqlandırmağa üçün də istifadə edilmişdir.

"Associated Press" əsasən maliyyə hesabatlarını işıqlandırmağa üçün süni intellektlə işləyən xəbər sistemindən istifadə edir. Bu, mövzu ilə bağlı xəbərlərin sayını 300-dən 3700-ə çatdırmağa və eyni zamanda jurnalistlərin vaxtını təxminən 20% azaltmağa imkan verdi.

"Interfaks"ın təqribən 20%-i korporativ hesabat, statistika və təhlil bazarlarını təsvir edən robotların köməyi ilə yaradılır.

Nik Nyuman jurnalistikada süni intellektdən istifadənin üç əsas istiqamətini qeyd etdi

- məzmunun fərdiləşdirilməsi və auditoriya üçün tövsiyələrin yaradılması;
- hekayələrin və videoların avtomatlaşdırılması;
- jurnalistlərə informasiya yüklənməsi ilə mübarizə aparən vasitələr [3]

2016-cı ilin yanvar ayında BBC-nin yapon dilində yayımlanan xidmətində video xəbərlərin ingilis dilindən yapon dilinə tərcümə prosesi robot tərəfindən həyata keçirilmişdir.

BBC Dünya Rəqəmsal İnkişaf Xidmətinin redaktoru Dmitri Şişkin təcrübələr və robot diktorlarla layihənin başlanması ilə bağlı öz fikirlərini söyləmişdir: "BBC Yaponiya Xidmətinin saytında avtomatik videolar üçün bəxş məlumatlarını təhlil etdikdən sonra bu göstəricilərin jurnalistlər tərəfindən hazırlanan reklamların göstəricilərindən çox də fərqlənməməsi bizi çox təəccübləndirdi - bu, zənglərin tezliyinə, bəxş müddətinə və bir sıra digər göstəricilərə aiddir".

Bu, Yaponiya ictimaiyyətinin artıq belə bir məhsula hazır olduğunu və sintez edilmiş səslərin onları xüsusilə qıcıqlandırmadığını göstərir. Rus dilində kliplərin ifasına baxmaq çox maraqlı olacaq.

Qarşdakı aylarda oxşar xidməti daha bir neçə dildə istifadəyə verməyi planlaşdırırıq - biz əsasən iki məqsəd güdürük.

Birincisi, BBC-nin xarici dilli auditoriyasını redaksiyaların əl ilə hazırlaya biləcəyindən daha çox video təqdim etmək, ikincisi isə yeni texnologiyaların vədlərini qiymətləndirmək və gələcəkdə jurnalistikaya kömək edə biləcək yeni həllər axtarmağa davam etməkdir".

2016-cı ilin 18 aprelində BBC-nin rus dilində yayımlanan söhbətində ilk dəfə olaraq video xəbərlərin ingilis dilindən rus dilinə tərcümə prosesi robot tərəfindən həyata keçirilmişdir. [4]

2018-ci ildə Çin dövlət xəbər agentiyi "Sinxua" virtual teleaparıcı Soqu-

KIV-DƏ ROBOTLAŞMA PROSESİ VƏ SÜNİ INTELEKTDƏN İSTİFADƏNİN PROBLEMLƏRİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

Akif Babayev

Yeni media və elektron kommunikasiya kafedrasının müəllimi

Xülasə

Məqalə müasir mediada istifadə olunan və jurnalist materiallarının hazırlanmasına imkan verən qabaqcıl texnologiyaların tətbiqinə həsr olunub. Yeni texnologiyaların inkişafı ilə yeni mediada robot-jurnalistlər fəaliyyətə başlayıblar. Məqalədə jurnalistikadakı bu yeni cərəyanın müsbət və mənfi cəhətləri diqqət mərkəzindədir. Çat botlarından və süni intellektdən istifadənin müxtəlif sahələri də nəzərdən keçirilir. Mövzuda ekspertlərin rəylərinə də yer verilib.

Açar sözlər: yeni media, robotlaşdırma, texnologiyalar, çat-bot, kütləvi kommunikasiya, jurnalistika, robot-jurnalist, GPT

Süni intellekt medianın işinə gətirdikcə daha çox nüfuz edir. Məlumat axı-tmaq, nitqin, səslərin və fotoşəkillərin tanınması, mövzuların prioritet tərəflərinin işıqlandırılması, mətnlərin yaradılması və onların məqsədyönlü şəkildə yayılması və s. - bunlar AI elementlərinin redaksiya təcrübəsinə daxil edilməsinin qismən siyahısıdır. Qərb mediasında məzmun yaratmaq üçün süni intellekt texnologiyalarını mənimsəyən illər sırasında - Associated Press, Reuters, Bloomberg, Los Angeles Times və s. göstərmək olar.

"Bizim inkişafımızı texnologiya müəyyən edəcək ya da biz texnologiyanın inkişafında iştirak edəcəyik?" [1]

Yaxın gələcəkdə xəbər jurnalistikası süni intellektin geniş tətbiqi hesabına inanılmaz dərəcədə dəyişəcək.

Robotların imkanları hələ də çox məhdud olduğundan, nəşrlər ondan sadə xəbərlər yazmaq üçün istifadə edirlər: məsələn, bazar icmalları, idman oyunlarının nəticələrinə dair materiallar və şirkətlərin maliyyə hesabatları. Bu qeydlərin özəlliyi ondadır ki, onların təqdimatı praktiki olaraq dəyişmir: indekslərin və səhmlərin adları və onların dinamika ilə bağlı ifadələr icmallarda saxlanılır, eyni şey göstəricilərin adlarının saxlandığı maliyyə nəticələri haqqın-

nun inkişafını nümayiş etdirdi. Və bu yaxınlarda məlum oldu ki, Reuters xəbər agentliyi və Synthesia IT şirkəti süni intellektə (AI) istifadə edərək virtual robotun prototipini hazırlayıb. Hələlik o, yalnız idman xəbərləri ilə məşğul olsa da, gələcəkdə müxtəlif növ verilişlər yayımlaya biləcək. Qazaxıstanda i-Sanj adlı süni intellekt üzrə diktör də peyda olub. Ehtimal olunur ki, sonradan belə bir televiziya məhsulu "tələb üzrə" xəbərlərin yaranmasına səbəb olacaq: robot diktör ən çox məlumat vermək əvəzinə, müəyyən bir müddət ərzində konkret istifadəçi üçün ("hamı üçün" vacib xəbər) maraqlı olan hər hansı hadisə barədə məlumat verə biləcək.

Tərtibatçılar əmindirlər ki, "... sintetik media yaradıcı prosesləri əhəmiyyətli dərəcədə sürətləndirəcək və ideyanın yaranması ilə onun həyata keçirilməsi arasındakı boşluğu azaldacaq. Onlar həmçinin yeni ünsiyyət üsullarını işə salacaq və hekayələrin izahına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərəcək, yeni interfeyslərə imkan verəcək və nəticədə rəqəmsal dünyanın harada başladığı və bitdiyi barədə təsəvvürümüzü dəyişəcək." Ən azından "Synthesia" belə düşünür.

Jurnalistikanın inkişafında prinsipial yeni mərhələ kütləvi kommunikasiya sahəsinin nəzəriyyəçiləri və praktikləri tərəfindən süni intellekt texnologiyalarının (süni intellekt, AI) və maşın öyrənməsinin (maşın öyrənməsi, ML) inkişafı ilə əlaqələndirilir. Son illərdə informasiyanın toplanması, emalı, təhlili, yaradılması və yayılması üzrə jurnalist fəaliyyəti proseslərinin avtomatlaşdırılması mövzusu dünya elmi ictimaiyyətinin medianın inkişaf perspektivlərinin öyrənilməsinə həsr olunmuş işində aparıcı mövqə tutmuşdur. [5]

Bazar günü (3 mart 2019-cu il) Çin dövlət xəbər agentliyi "Sinxua" dünyada ilk dəfə robot xəbər lentindən istifadə etdi. Pekində parlamentin illik iclasında iştirak edən nümayəndələr haqqında qısa video məlumatı ictimaiyyətə təqdim etmək üçün "Sinxua" xəbər agentliyi robotdan istifadə etmişdir.

Qısa saç, çəhrayı kofta və sırğa taxan "Sin Syaomen" adlı süni intellektli robot dünyaya xəbər tarixində ilk dəfə "Sinxua"-nın bir dəqiqəlik video təqdimatında insan diktoru əvəz etdi.

"Sin Syaomen" real insanın prototipi kimi modeləşdirilmişdir və xüsusi olaraq Sogou Inc. texnologiya firması tərəfindən "Sinxua" üçün hazırlanmışdır. Keçən il Çinin şərq şəhəri Wuzhenda keçirilən Ümumdünya İnternet Konfransında "Sinxua" artıq ictimaiyyətə kişi paltarı geyinmiş iki robot-diktör göstərmişdi, lakin "Sin Syaomen" adlı robot ilk dəfə olaraq efirə buraxılmışdı.

"The Big The One" redaktorlarının şərhinə görə: Süni intellektin sürətli inkişafı uzun müddətdir ki, ictimaiyyətin narahatlığına səbəb olub, bunun üçün çoxlu müxtəlif səbəblər var və bunlardan ən mühümü insanların bir sıra iqtisadi fəaliyyət sahələrindən təcridən kəçürülməsi hesab edilir. Buna görə də, indi, Çinin yeni möcüzəsini təqdim etməsindən sonra "dünya hara gedir!" mövzusunda yüksək səslər, sübhəşiz ki, hər yerdə başlatılacaq. Lakin bu konkret halda biz bu fikirləri qəti şəkildə bölüşmürük və "Sinxua"-nın fikrini tamamilə doğru hesab edirik.

Bütün tamaşaçılar çoxdan bilirlər ki, televiziya diktorunun çox də mükəm-

mal beyinə ehtiyacı yoxdur: o, özündən qat-qat erudisiyalı insanların əvvəlcədən yazdığı mətnləri oxuyur. Hətta çox ucuz baş gələn müasir qazon biçən maşındakı mikroprosessor belə bu funksiyanın öhdəsindən gələ bilər, diktorların böyük məbləğdə maaş almasına baxmayaraq, robot daha qənaətcil və daha yaxşıdır.

Bundan əlavə, bu çinli plastik qız onilliklər ərzində televiziya parlayan və sadəcə görünməsi ictimaiyyətin bu personajların səsləndirdiyi xəbərləri rədd etməsinə səbəb olan fiziokonomiyalardan qat-qat gözəldir. Robot daha yaxşı görünür. Eyni zamanda, robotun üzə makiyaj çəkməsinə də ehtiyac yoxdur.

Nəhayət, heç kimə sirr deyil ki, xəbərlərin "yaradıcı komandaları"nda kifayət qədər gərgin emosional vəziyyət hökm sürür və əsas diktör vəzifəsi uğrunda rəqəbatda bəzi televiziya studiyalarında isterikalar, saçqolma, manikürlü dırnaqlarla üzləri cızmaq və sair bu kimi hadisələr baş verir. Robotlarla bu baş vermir və heç bir qalmaqla da olmur.

Ona görə də biz hesab edirik ki, televiziya kanallarında robotların görünüşü çox yaxşıdır və indi bütün dünya "Sinxua" Xəbər Agentliyindən dərs almaldır. [6]

Teleaparıcıları süni intellektə malik virtual robot əvəz edəcək. Gələcəyin texnologiyaları rus və çinli tərtibatçılar tərəfindən təqdim edilib - xəbər buraxılış robotu tərəfindən aparılıb. TASS xəbər agentliyinin aməkdaşı Yelizaveta Zelenskaya virtual dublyorun (robotun) prototipi olub. Robot rus dilini mükəmməl bilir, nitq və mimikaları təkrarlayır. O, həm də emosiyaları çatdırıa bilər: lazım olduqda, ciddi olaraq qalır və mövzu imkan verarsa, sevinir. Əslində o, əsl teleaparıcının bütün vəzifələrini yerinə yetirir, lakin ondan fərqli olaraq, heç vaxt səhv etmir, yorulmur.

Robot deyir: - Hər kəsə salam, mən Luiza, virtual televiziya aparıcısıyam. Mən Çinin "Sogou" şirkəti ilə birgə hazırlanmışam. Sadəcə mətni daxil etmək lazımdır, mən də əsl teleaparıcı kimi mətni dəqiq yayımlayacam. Bununla belə, heç vaxt istirahətə ehtiyac duymayacağam.

Robot bir çox mütəxəssisi heyran etdi. Bununla belə, bəzilər qeyd etdilər ki, robot əsl teleaparıcının əvəz edə bilməyəcək. Xüsusən xəbərlərin canlı yayımlandığı və hadisə yerindən real daxilolmaları ilə seçilən redaksiyalarda. [7]

Xəbər aparıcısı peşəsi jurnalistdən yaxşı diksiya və mətni düzgün intonasiya ilə oxumaq bacarığı tələb edir. Bu bacarıqlar artıq rəqəmsal avatara öyrədilir.

Robotları kütləvi televiziyaadan ayrıran yeganə maneə "qeyri-adi dəre" effektivdir. İnsanabənzər avatlarla insanlarda təşviş yaradır, çünki insanlara çox bənzərsələr də, hərəkətləri və davranışları yenə də insandan fərqlidir. Baxmayaraq ki, empatiya sayəsində teleaparıcı tamaşaçının diqqətini cəlb edə və saxlaya bilər.

İnsan süni intellektin fəaliyyətinə nəzarət etməyə davam edəcək. Məyın sonunda Microsoft MSN-in redaksiya heyətindən təxminən 60 nəfəri işdən çıxarıb, onları xəbərlərin işlənməsi üçün süni intellekt proqramı ilə əvəz edib.

Bununla belə, hekayələrin seçilmə keyfiyyəti yaxşılaşmayıb: robot, deyərsən, bölmə üçün materialları vaciblik prinsipinə görə deyil, tıklanabilirlik prinsipinə əsasən seçirdi.

Fakt budur ki, insan və robot haqqında təsəvvürlər çox fərqlidir. Maşın ölçülərə reaksiya verir, lakin redaktor kimi cəmiyyət üçün nəyin maraqlı olduğunu, nəşrin hansı gündəmi qaldırmalı olduğunu müəyyən edə bilmir. Prosesə nəzarət etməli, xəbərləri seçməli, sistemin yazdıqlarını redaktə etməli olan hələ ki, adamdır.

Süni intellekt nə qədər güclü olsa da, müəlliflik və məsuliyyət insanla bağlı olacaq. Redaktor etik məhdudiyyətlər qoymalı olacaq

İnsan həmçinin sistem üçün etik məhdudiyyətlər qoyacaq, o cümlədən çox məzmunun qarşısını almağı öyrədə biləcəkdir. Redaktor təmin etməlidir ki, süni intellekt təlim mətnlərini öyrənərkən onun qəbul edə biləcəyi qərarlarla dolu qeyri-etik mesajlar dərc etməsin. Bu, utandırıcı vəziyyətlərdən qaçmağa kömək edəcək – məsələn, Twitter-də insanlara ünsiyyət quran və bir gün sonra «feministlərə nifrət etdiyini» və onların cəhənnəmədə yanmasını arzuladığını» tvit edən Microsoft-un "Tay" robotunda olduğu kimi.

Jurnalist Barbara Erenrayx narahatdır ki, bir çox ekspertlərin fikrinə, 10 ildən sonra xəbərlərin 90%-i kompüterlər tərəfindən yaradılacaq.

Təcrübəli jurnalistlərin narahat olması təəccüblü deyil, çünki məsələn, 2015-ci ildə robot-jurnalist "Syllabs" 4 saat ərzində Fransada regional seçkilərin nəticələri ilə bağlı 150 min mətn hazırlamışdı. Bir insan üçün bu əlçatmaz bir işdir.

Lakin bu o demək deyil ki, jurnalistlər kütləvi şəkildə iş yerlərini itirəcəklər. Peşə, çox güman ki, sadəcə olaraq dəyişir. Beləliklə, Oksforddan olan tədqiqatçılar insanların robotlarla əvəz oluna biləcəyi peşələrin siyahısını tərtib etdilər. Jurnalistlər 366 peşə arasında 285-ci yərə yüksəlib, süni intellekt səbəbindən işini itirmək riski 11%-dir.

Axi robota məlumat toplamaq öyrətmək o qədər də çətin deyil, lakin məlumat insanın etdiyi kimi strukturlaşdırmaq və təqdim etmək tamam başqa məsələdir. [8]

30 noyabr 2022-ci ildə San Fransiskoda "OpenAI" tərəfindən hazırlanan "Chat GPT" insan dilini başa düşə və təfərrüatlı şəkildə insan kimi mətn hazırlaya bilən süni intellekt chatbotunun prototipidir və o pulsuz ictimai sınaq üçün təqdim edilmişdir. [9]

"ChatGPT" dialoq qura, kodda səhvlər axtara, şeir yaza, ssenarilər yaza və hətta mübahisə edə bilən chatbotdur. Neyroşəbəkə digər şeylərlə yanaşı, əsas proqram kodunu göstərə bilər, maliyyə təhlili, texniki məqalələrin və ya elmi konsepsiyaların xülasəsi, proqnozlar, şəxsi məsləhətlər yarada və istənilən suallara etik cavablar verə bilər.

"ChatGPT" 2022-ci ilin sonu 2023-cü ilin əvvəlində ən çox danışılan AI layihəsi oldu. Çox funksiyalı və geniş istifadəçilər üçün əlçatan olan bu chatbot indi insanların həyatının bir çox aspektlərinə yansımaları ciddi şəkildə dəyişir.

2022-ci ildə Dubayda AIJWF (Artificial Intelligence Journalism World Forum) - Süni İntellekt üzrə Beynəlxalq Jurnalistlər Federasiyasının 2-ci Forumu keçirilmişdir.

AIJWF 4IR və 5IR texnologiyalarını proqnozlaşdırmaq üçün alimləri, media mütəxəssislərini və təhsil müəssisələrini bir araya gətirdiyi ilk global illik tədbirdir.

O, 2050-ci ilədək medianın gələcəyini dizayn edən və insan həyatına toxunan dünyanın aparıcı platformasıdır. AIJWF süni intellekt jurnalistikası, media metaverse, 7G jurnalistikası dövrünü araşdırmaq məqsədi daşıyır. O, redaktə və qeyd, məlumatların təhlili, saxta xəbərlərin aşkar edilməsi, 3D çap, böyük məlumatların təhlili, data jurnalistikası və digər media ilə əlaqəli 4IR texnologiyalarında süni intellekt texnologiyalarından istifadə üzrə beynəlxalq media üçün real dünya təcrübələrini təqdim edir.

İlon Mask, Stiv Voznyak və 1000-dən çox digər süni intellekt və IT mütəxəssisi şirkətin bu yaxınlarda təqdim etdiyi OpenAI GPT-4 modelindən daha yaxşı performans göstərən süni intellekt sistemlərinin təliminə altı aylıq moratoriumun tətbiqinə çağırırlar. Açıq məktubda onlar cəmiyyət üçün potensial risklər barədə xəbərdarlıq ediblər.

"Geniş araşdırmalar göstərdi ki, insanlarla rəqabət aparan bu cür süni intellekt sistemləri bütün bəşəriyyət üçün ciddi təhlükə yarada bilər" - məktubda deyilir. Mütəxəssislərdən birinin fikrinə, süni intellekt sistemləri ciddi ziyan vura biləcəyi üçün bəşəriyyət nəticələri daha yaxşı anlamağa başlayana qədər müvafiq işi ləngitmək lazımdır. Xüsusilə nəzərə alsaq ki, böyük oyunçular nə üzərində işlədikləri barədə məxfi məlumat saxlayırlar - ona görə də qorxurlar ki, haqlı olarlarsa, cəmiyyətin özünü müdafiə etməsi çətin olacaq. [10]

Elon Mask, hazırda Microsoft-a məxsus olan "ChatGPT"-nin tərtibatçısı "OpenAI"-yə birbaşa rəqib olacaq X. AI şirkətinin qurduğunu açıqladı. Ən maraqlısı odur ki, "X. AI"-nin kəməyi AI Mask yalnız həqiqəti axtaracaq "TruthGPT" adlı çat bot yaratmaq niyyətindədir. [11]

Jurnalist peşəsinin nümayəndələri süni intellektin onları işsiz qoyacağından qorxurlar. Bununla belə, əgər jurnalistlər qorxurlarını bir kanara qoyub süni intellektlə işləsələr, bu, onların sənətkarlıqları üçün əsl xilaskar ola bilər - onlara yaşadığımız, getdikcə mürəkkəbləşən, qloballaşan və informasiya ilə zəngin olan dünyanı daha dolğun təsvir etməyə imkan verər.

Ağıllı kompüterlər əməliyyat araşdırmalarını asanlaşdırmaq üçün nəinki böyük həcmə məlumatları təhlil edə, həm də auditoriyadan gələn mənbələrin və faktların etibarlılığını yoxlaya bilər.

İSTİFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT VƏ ELEKTRON MƏNBƏLƏR:

1. Tallor M. Digital Humanities: Digital Turn in the Humanities. Istoricheskaya informatika - Historical informatics, 2012, no. 1, pp. 5-13.
2. Noam Lemelshtrich Latar - Robot Journalism. Can Human Journalism Survive? -

- Copyright © 2018 by World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd. – s. 4
3. Newman N. Journalism, Media, and Technology Trends and Predictions 2019. University of Oxford, 2019.
 4. А. Д. Иванов - Транспарентность роботизированной журналистики: Как новые технологии угрожают принципам профессии - Вестник Челябинского государственного университета. 2017. № 8 (404). Филологические науки. Вып. 107. с. 28
 5. http://www.bbc.com/russian/video_and_audio/today_in_video
 6. <http://thebigtheone.com/?p=6029>
 7. <https://12-kanal.bonus-tv.ru/news/18713/>
 8. <https://newsmlr.info/1053457>
 9. ChatGPT for Teaching, Learning and Research: Prospects and Challenges - Opara Emmanuel Chionso Department of Curriculum and Instruction Studies FCT College of Education Zuba, Abuja Published: 02. 03. 2023
 10. <https://3dnews.ru/1084182/ilon-mask-i-itekspert-prizvali-ostanovit-obuchenie-isistem-bolee-proizvoditelnih-chem-gpt4>
 11. <https://texterra.ru/blog/analog-chatgpt-ot-ilona-maski-cto-izvestno-o-truthgpt.html>

Akif Babayev

Problems and prospects of the process of robotization and the use of artificial intelligence in mass media

Summary

The article is devoted to the study of advanced technologies used in modern media, which allow the preparation of journalistic materials without the participation of person. With the development of new technologies, robot-journalists have appeared in the new media. The article focuses on the positive and negative aspects of this new trend in journalism. Various areas of using chat bots and artificial intelligence are also considered. There are also expert opinions of experts on this topic.

Key words: new media, robotization, technology, chat-bot, mass communication, journalism, robot-journalist, GPT

Акиф Бабаев

Проблемы и перспективы процесса роботизации и использования искусственного интеллекта в средствах массовой информации

Резюме

Статья посвящена изучению передовых технологий, применяемых в современных медиа, которые позволяют готовить журналистские материалы без участия человека. С развитием новых технологий в новой медиа появились роботы-журналисты. В статье уделяется внимание на положительные и отрицательные стороны этой новой тенденции в журналистике. Также рассматриваются различные направления использования чат-ботов и искус-

ственного интеллекта. Здесь же имеются экспертные мнения специалистов по этой теме.

Ключевые слова: новая медиа, роботизация, технологии, чат-бот, массовая коммуникация, журналистика, робот-журналист, GPT